

Forord

Åndsfrihed er et abstrakt, gammelt ord. Men det dækker over noget meget konkret og aktuelt. Det vil jeg gerne vise med denne bog. Ordet dækker også over noget vigtigt – for vores nationale og internationale samfund, for de mange danske organisationer og græsrodsbevægelser, for alle religiøse og politiske bevægelser, for kristne menigheder og fællesskaber, ja, for vores relationer til hinanden i familien og på arbejdspladsen. Det er afgørende for hver enkelt af os – og for de fællesskaber, vi er en del af – at praktisere åndsfrihed.

Åndsfrihed forveksles let med relativisme. Den er imidlertid det stik modsatte. Lige så vigtigt, som det er at forstå, hvad åndsfrihed er, og at praktisere den, er det altså at forstå, hvad den *ikke* er, og *ikke* praktisere dens modstykke, som jeg kalder *tålsomhed* på de følgende sider.

Gennem de seneste år har jeg samlet udklip fra aviser og tidsskrifter, der på forskellige måder har med åndsfrihed at gøre. Det er blevet til ca. 750 udklip, og jeg har stort set kun klippet fra én avis og slet ikke fået alt med. Eksemplerne er utallige. Denne bog rummer nogle af dem og forsøger at sætte dem ind i et større perspektiv.

Siden jeg første gang læste Holger Kjærs bog *Tolerance eller frisind?* (Lohses Forlag 1974), har sagen interesseret mig. Det var

imidlertid først med mit engagement i *Åndsfrihedsprojektet*, der løb fra foråret 2010 til sommeren 2012, at jeg kom ind i nogle af de mange krinkelkroge i åndsfrihedens univers.

Åndsfrihedsprojektet, som Kristent Pædagogisk Institut tog initiativ til, samlede 23 personer fra det kirkelige Danmark, som drøftede og formulerede sig om åndsfriheden – såvel dens indhold som dens aktuelle situation. Arbejdet resulterede i *21 teser om åndsfrihed*, som 69 personer fra det kirkelige, religiøse, folkelige og videnskabelige Danmark (ud over de 23 forfattere) stillede sig bag. Teseerne blev offentliggjort den 29. februar 2012, hvorefter yderligere 200 personer tilsluttede sig dem på projektets hjemmeside www.aandsfrihed.dk. Teseerne afstedkom nogen opmærksomhed og debat i medierne i foråret 2012, og der blev afviklet en konference om åndsfrihed på Christiansborg den 7. maj 2012.

Jeg skylder dem, jeg har arbejdet sammen med i projektet, stor tak for den inspiration og de mange ideer, de har bidraget med. Men ingen af dem kan drages til ansvar for, hvad jeg skriver i denne bog.

I projektgruppen måtte vi se i øjnene, at vi ikke kunne blive enige om ét væsentligt spørgsmål, nemlig åndsfriheden i (folke)kirken. Jeg kan imidlertid ikke skrive en bog om åndsfrihed uden at komme ind på det spørgsmål, som jeg derfor tager op i kapitel 7. Men det er altså en sag, de 23 personer i projektgruppen og de 69 medunderskrivere ser vidt forskelligt på.

En af vanskelighederne ved at skrive om dette emne er, at åndsfriheden ikke kan sættes på formel. Den er snarere en livsform – knyttet til et syn på mennesket i spændingen mellem

individ og fællesskab – som både er smuk og meget kompleks. Åndsfriheden er udfordrende, fordi der er så få færdige svar og så ufatteligt mange steder, hvor flere hensyn skal vejes imod hinanden, inden man kan give et foreløbigt svar. Men det er også det, der gør det spændende og endda livsbekræftende at arbejde ad åndsfrihedens linjer.

En varm tak til LogosMedia og Credo, der har bundet an med denne udgivelse, som måske ligger lidt uden for forlagenes normale portefølje. Til gengæld håber jeg, at den også vil blive læst uden for de kredse, som LogosMedia og Credo normalt udgiver bøger for.

Jeg ønsker, at denne bog bliver til afklaring og vækker til debat. Det afgørende er ikke, at læseren slår stregerne der, hvor jeg gør, men at vi hver for sig og sammen øver os på at praktisere ægte åndsfrihed.

Hillerød i februar 2013

Carsten Hjorth Pedersen

1

Åndsfrihed under pres

Åndsfrihed er et lidt støvet og gammeldags ord. Vi har bare ikke noget andet ord på dansk, der dækker lige så godt. Det drejer sig om tanke-, ytrings-, samvittigheds- og religionsfrihed – med dertil hørende forsamlings-, forenings- og skolefrihed. Og dog er åndsfrihed mere end en samlebetegnelse for disse klassiske frihedsrettigheder.

Åndsfriheden repræsenterer nogle grundsten i vores måde at bygge menneskelige fællesskaber på. Ja, måske er åndsfriheden udtryk for en grundlæggende forståelse af det menneskelige liv. Det er i hvert fald mit håb, at de følgende sider kan være med til at rehabilitere ordet og bringe det i spil som et aktuelt begreb i vores danske og internationale samfund.

Parallelt hermed inddrager jeg ordet *tålsomhed* som åndsfrihedens modsætning, selv om de to for en overfladisk betragtning ligner hinanden. Ordet *tålsomhed* betyder strengt taget tolerance, men da mange i dag slet ikke kender ordet, vælger jeg at vride dets betydning til dette, at et samfund lige akkurat

tåler sine mindretal, men ikke værdsætter dem. Modsat åndsfriheden.

På mange måder bliver tålsomheden dermed udtryk for det pres, som åndsfriheden udsættes for i disse år. Denne påstand begrundes nedenfor.

En stribe eksempler

Der findes en overflod af aktuelle eksempler på, at åndsfriheden sættes under pres. Lad mig nævne nogle få. De fleste uddybes længere fremme i bogen. Og mange flere kunne tages frem, især fra udlandet, for trods presset på åndsfriheden i Danmark, lever vi globalt set i et åndsfriheds-smørhul.

Først 10 eksempler fra Danmark:

1. Forslag om, at jødiske forældre skal forbydes at lade deres nyfødte drenge blive omskåret.¹
2. Ideen om, at islamiske domstole under særlige forudsætninger bør være tilladte, hvilket antaster et af åndsfrihedens bærende principper: Alle borgere er lige for loven.
3. Det forhold, at muslimske kvinder, som er lovformeligt skilt i det danske retsvæsen – for eksempel pga. vold i ægteskabet – ikke kan få en religiøs/muslimsk skilsmisse.
4. Hotel- og Restaurationsskolen i Valby kræver, at en ung muslim *skal* smage på svinekød for at kunne gennemføre sin uddannelse.

5. Ønske eller krav om, at frie grundskoler i København – fordi de får offentlige tilskud – skal tage et bestemt antal socialt belastede elever ind på deres skoler.
6. Ateistisk Selskab foreslår i neutralitetens navn, at det skal være forbudt med julesalmer og julefejring i den danske folkeskole.
7. Ifølge en undersøgelse mener 38 % af den danske befolkning, at trossamfundene uden for folkekirken skal kunne tvinges til at tilbyde vielser af homofile.
8. Der rejses tvivl om missionselskabet Europamissionens ret til at annoncere efter en kristen regnskabsmedarbejder.
9. Integrationsministeriet udarbejder en rapport om de holdninger, der formidles i muslimske koranskoler. Det ville svare til, at ministeriet mødte op i kristne søndagsskoler og »kontrollerede« det, der formidles dér.
10. Modegiganten Louis Vuitton lægger sag an imod den unge danske kunstner, Nadia Plesner, fordi der midt i hendes maleri står en fattig afrikansk dreng med en Louis Vuitton-taske.

Dernæst fem eksempler fra udlandet:

1. Pakistans forbud mod, at muslimer må konvertere til kristendom. Hårde straffe for dem, som gør det alligevel.²

2. Saudi-Arabien, som ikke har religionsfrihed. Igenem flere år er kristne blevet slået ihjel pga. deres tro.
3. Det franske forbud mod benægtelse af det armeniske folkemord.
4. Holland indfører forbud mod religiøse symboler i det offentlige rum, herunder hovedtørklæder, kors og jødiske kippaer. Hertil kommer et forbud mod rituelle slagtninger.
5. Ruslands regering knægter elementære demokratiske rettigheder som retten til at demonstrere, ytringsfrihed osv.

... og intet tyder på, at eksempel-strømmen hører op. Inden denne bog har forladt trykkeriet, vil der være en række nye eksempler at henvise til.

Åndsfriheds-dagsordenen er kommet for at blive. Den er bestemt ikke ny, men den nedtones eller forsvinder let i den aktuelle samfundsdebat med dens enorme fokus på økonomi og terror. Så meget desto vigtigere er det at diskutere de mange sager og de principper, der ligger bag.

Åndsfrihed handler om, hvordan vi skal føre ideologisk kamp i vores samfund. Når vi nu er så rygende uenige og ser så forskelligt på afgørende forhold i vores eksistens som mennesker og i vores samfund, hvordan omgås vi så hinanden på en fair, anstændig og respektfuld måde?

Åndsfrihed og tålsomhed

I Åndsfrihedsprojektet, som blev omtalt i forordet, udviklede vi en definition, som også benyttes på de følgende sider:

Åndsfrihed i et samfund betyder, at enkeltpersoner og grupper har frihed til at have deres overbevisning i religiøse, ideologiske og etiske spørgsmål, udtrykke denne overbevisning, formidle den og handle i overensstemmelse med den. Åndsfriheden afgrænses af medmenneskets ret til samme frihed og indebærer en forpligtelse til at kæmpe for den andens ret.

Åndsfriheden er rummelig. Alligevel står den i skarp kontrast til en nabo, som ligner den, men i virkeligheden er noget helt andet. Denne nabo kalder jeg altså *tålsomhed*, som er udtryk for, at et samfund lige akkurat tåler eller accepterer sine mindretal, hvorimod åndsfriheden værdsætter eller respekterer dem, selv om de kan være besværlige. Tålsomheden ytrer sig på forskellige måder:

1. Ved at et samfund – allernådigst! – tillader et mindretal inden for dets rammer. Nantesediktet fra 1598, der tillod den protestantiske gruppe, huguenotternes ophold i det katolske Frankrig, er udtryk for dette. På samme måde med visse muslimske herskere i Mellemøsten, som har tilladt kristne og andre religiøse mindretal. Tålsomheden kan også være pragmatisk betinget. Så er der tale om en slags våbenhvile, fordi man indser, at det er umuligt at overvinde eller overbevise modparten.

Modstræbende enes to eller flere parter om at lade hinanden være i fred.

2. Vi møder også tålsomheden i den principielle sekularisme. Dens ideal er en offentlighed rensset for religion og trosytringer. Men parallelt med, at man renser det offentlige rum for religion, vokser den politiske korrekthed, den brede konsensus, der ikke tåler modsigelse. Ofte sker dette på grundlag af en stærk tiltro til (natur)videnskaben, som, mener man, er neutralitetens garant. Blandt andet nyateismen – på den internationale scene med folk som Richard Dawkins og på den nationale scene med Ateistisk Selskab – er eksponenter for denne opfattelse.

3. Tålsomheden ses også i den gennemførte relativisme, hvor man ikke blot skal respektere anderledestroende, men principielt tager udgangspunkt i, at enhver bliver salig i sin tro. På det religiøse felt vover man ikke at forsvare, at én religion – af historiske eller kulturelle grunde – må være foretrukket i et samfund. I modsætning til sekularisterne, som ønsker al religion ud af det offentlige rum, siger relativisterne, at vi skal have alle religioner ind i det offentlige rum – i religionslighedens navn.

Holger Kjær³ foretager en modstilling af frisind og tolerance – i denne bogs terminologi: åndsfrihed og tålsomhed – som sat op i et skema ser sådan ud:

Tolerance – her: tålsomhed	Frisind – her: åndsfrihed
Har som forudsætning, at alle dybest set er enige. Tilstræbt enighed.	Har ikke som forudsætning, at alle dybest set er enige. Erkendelse af grundlæggende uenighed.
Der skal være frihed for forskellige anskuelser, men under den forudsætning, at de ikke er så forskellige, som de ser ud til.	Hovedvægten lægges på, at det ikke er det, som er fælles for parterne, der skal være frihed for, men det, hvori de adskiller sig.
Der er frihed for alle, som vil anerkende, at fællesviljen er det bedste.	Der er frihed for alt, hvad der stammer fra ånd, dvs. ideologi, politik, religion, etik osv.
Der er ikke nogen dybere modsætning mellem staten og den enkelte.	Der vil ofte være et modsætningsforhold mellem staten og den enkelte.
Statsmagten er en nødvendighed og et ubetinget gode.	Statsmagten er en nødvendighed og et gode – hvis den ikke overskrider sin kompetence.
Repræsentanter: Jean Jacques Rousseau, Friedrich Hegel.	Repræsentanter: N.F.S. Grundtvig, Hal Koch.
Demokratiet må gerne ved hjælp af flertals-afgørelser tilsidesætte hensynet til mindretallet.	Demokratiet bør give sine mindretal rettigheder – på trods af flertallets mening.
Mindretallene udgør et problem for fællesskabet. De skal derfor være tilbageholdende.	Mindretallene er en stor værdi for fællesskabet. De skal derfor træde tydeligt og synligt frem.
Skolepligt.	Undervisningspligt.

Skelnen mellem åndsfrihed og tålsomhed er ikke en spidsfindighed. Den er af stor principiel vigtighed. Men den er også af stor *praktisk* vigtighed. Den kan for eksempel vise sig at være

af betydning for at kunne løse den største af alle de aktuelle opgaver på dette felt, nemlig arbejdet på at få overbevist muslimske minoriteter og lande om, at åndsfrihed er vejen frem.

I et interview⁴ giver den tyrkiske præsident, Abdullah Gül, udtryk for, at de arabiske lande i Nordafrika og Mellemøsten har baseret deres opfattelse af sekularismen på den franske model, som pålægger folk en form for areligiøsitet. Når man taler om sekularisme i de muslimske samfund i regionen, bliver det misforstået på grund af denne franske forståelse, der snarere er udtryk for tålsomhed end åndsfrihed. Gül vurderer, at muslimer i langt højere grad vil kunne føle sig tilpas med det, han kalder »den angelsaksiske fortolkning af sekularismen«, som den praktiseres i blandt andet USA. Det eneste, som denne form for sekularitet indebærer, er en adskillelse af stat og religion, hvor staten agerer som alle trosretningers vogter. Den er baseret på respekt for alle religioner og sameksistensen af forskellige trosretninger, hvor man anerkender enhver borgers ret til at praktisere sin religion, men tilkender andre retten til at gøre det samme. Man kan måske kalde det praktisk – ikke principiel – sekularisme. Denne måde at se på sagen er mere i familie med åndsfriheden end med tålsomheden.

Man kan med rette indvende, at Gül og Tyrkiet har lang vej endnu, inden de er i mål. Åndsfriheden har fortsat rigtig dårlige vilkår i det land. Men måske netop åndsfriheden – i modsætning til tålsomheden – er en nøgle til at få (nogle) muslimer og muslimske lande til at åbne frihedens dør.